

İSVEÇ'İN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KİSVESİ

YÜCEL ACER

SETA | PERSPEKTİF

OCAK 2023 · SAYI 352

- İsveç'in NATO'ya üyeliğine dair Türkiye ile imzaladığı mutabakatın kapsamı nedir?
- İsveç, mutabakata ne derece uygun tavır sergilemektedir?
- İsveç'te gerçekleştirilen dini değerlere saldırı eylemlerini ya da terör örgütü yandaşlarının faaliyetlerini ifade özgürlüğü ile bağdaştırmak mümkün müdür?

Rusya-Ukrayna savaşı, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden bu yana hassas bir dengede ilerleyen güvenlik algılarını da derinden sarsmıştır. Daha önce konuşulmayan hatta Finlandiya ve İsveç'in kendilerince dahi "uygun" bulunmayan NATO üyeliği öncelikli ve acil bir mesele haline gelmiştir. Rusya ile kara ve denizden komşu olan bu iki ülke için NATO üyeliği o derece elzem ve acil görülmüştür ki Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından hemen sonra yoğun bir diplomasi trafiği başlatılmıştır. İsveç ve Finlandiya sadece iki ay sonra 18 Mayıs 2022'de NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'e İttifaka katılmak için resmi başvuru mektuplarını aynı anda iletmıştır. Rusya-Ukrayna savaşı birinci yılını doldurmaya yaklaşırken "daha tehlikeli bir dünyada İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyesi olmasının daha da önemli olduğu"¹ ifade edilmektedir.

29 Haziran 2022'deki NATO'nun Madrid zirvesinde devlet ve hükümet başkanları, Finlandiya ve İsveç'i İttifaka katılmaları için resmen davet eden bir ka-

rar almıştır. Her iki ülke için de katılım protokolleri, katılım müzakerelerinin tamamlanmasının ardından 5 Temmuz'da imzalanmıştır. Protokoller şimdi tüm müttefikler tarafından kendi ulusal prosedürlerine göre onaylanma sürecine havale edilmiş durumdadır. Şu ana kadar Macaristan ve Türkiye hariç NATO üyesi diğer ülkeler onaylama işlemlerini tamamlamıştır.²

Bütün üye devletlerin onayını gerektiren katılım, Türkiye açısından İsveç ve Finlandiya'nın öteden beri devam eden Türkiye'nin güvenliğini hiçe sayan politika ve uygulamalarını gündeme getirmiştir. Bir zamanlar Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünü bir nevi koşulsuz kabul etmenin olumsuz sonuçlarını yaşamış olan Türkiye, bu sefer aynı hatayı yapmamakta kararlı görünmektedir.

İsveç ve Finlandiya gibi Türkiye'den coğrafi olarak uzak konumlanmış ve Yunanistan'ın aksine Türkiye ile egemenlik alanlarına dair sorunlar yaşamayan iki ülke; Türkiye'ye yönelik en büyük ulusal güvenlik tehdidi oluşturan PKK ve DHKP-C gibi terör örgütleri ile yıl-

1 "Secretary General: Sweden and Finland's NATO Membership will Make Us All Safer", NATO, 8 Ocak 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_210480.htm, (Erişim tarihi: 24 Ocak 2023).

2 "Ratification of Finland and Sweden's Accession to NATO", NATO, <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>, (Erişim tarihi: 21 Ocak 2023).

YÜCEL ACER

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Uluslararası İlişkiler lisans derecesi, Sheffield Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk yüksek lisans derecesi, Bristol Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk doktora derecesi almıştır. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı'nda milletlerarası hukuk profesörüdür. Uzmanlık alanları uluslararası deniz hukuku, uluslararası silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası insan hakları hukukudur. Birçok bilimsel makalenin yanında İngiltere'de basılmış *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu, Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* ve *Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları* isimli kitapların da yazarıdır. ABD'de Hawaii Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora sonrası çalışmalar yapan Acer, Kara Harp Okulu, İzmir Ekonomi, Eskişehir Osmangazi ve Atılım üniversitelerinde dersler de vermiştir.

lardır devam eden yakın ilişkilere sahiptir. Bu iki ülkenin terör yapılanmalarına kendi ülkelerinde müsamaha gösteren hatta ciddi hukuki ve mali destek sağlayan politika ve uygulamaları tam da bu noktada ele alınması gereken meseleler haline gelmiştir. Her iki ülkenin de PKK'luların yanı sıra bazı hükümlü veya aranan FETÖ elemanlarına sığınma hakkı sağladığı bilinmektedir.³

Oysa güvenlik tehditlerine ve muhtemel saldırılara karşı bir ittifak yapılanması olan NATO içerisinde bulunmak her şeyden önce diğer üye ülkelerin güvenlik endişelerini dikkate almayı gerektirmektedir. Bu bağlamda doğal olarak Haziran 2022'de Madrid'de düzenlenen NATO Liderler Zirvesi'nde İsveç ve Finlandiya, Türkiye'nin terörle mücadele ve teröristlerin iadesi konusundaki beklentilerine olumlu yanıt veren üçlü bir mutabakatı 28 Haziran 2022'de imzalamıştır. Mutabakatta şu taahhüte yer verilmiştir:

Müstakbel NATO müttefikleri olarak Finlandiya ve İsveç, milli güvenliğine yönelik tüm tehditlere karşı Türkiye'ye tam destek verirler. Bu çerçevede, Finlandiya ve İsveç, PYD/YPG ve Türkiye'de FETÖ olarak tanımlanan örgüte destek sağlamayacaklardır. (...) Finlandiya ve İsveç, PKK'nın yasaklanmış bir terör örgütü olduğunu teyit eder. Finlandiya ve İsveç, PKK ve diğer tüm terörist örgütlerin, bunların uzantılarının faaliyetleri ile iltisaklı kuruluşlar ve paravan örgütler içerisinde yer alan veya bu terör örgütleriyle bağlantısı bulunan şahısların faaliyetlerini engelleyeceklerini taahhüt eder.

Ancak mutabakata rağmen İsveç'te meydana gelen olaylar; İsveç'in tutumunun mutabakat ile uyumlu olmadığını ve iki ülke arasında bir mutabakatın bulunmadığı dönemlerdeki tutum ve tavırlardan dahi vahim gelişmelerin yaşandığını göstermektedir.

Bir sonraki başlıkta ele alınacak bu gelişmelere Türkiye'nin itirazları karşısında İsveç hükümetinin sıklıkla "ifade özgürlüğü" gerekçesini öne sürdüğü görülmektedir. Mutabakatta adı açıkça belirtilmiş PKK ve "diğer tüm terörist örgütlerin, bunların uzantılarının faaliyetleri ile iltisaklı kuruluşlar ve paravan örgütler içerisinde yer alan veya bu terör örgütleriyle bağlantısı bulunan şahısların faaliyetlerini engelleyeceklerini ta-

ahhüt ederlerken" hiç belirtilmeyen "ifade özgürlüğü" gerekçesinin hukuki bir gerçeği mi yansıttığı yoksa bir bahane mi olduğu ciddiyle analiz edilmesi gereken bir husustur.

İSVEÇ'İN TUTUMU

Mutabakatın hemen ardından esasen olumlu bir süreç başlamıştır. Özellikle İsveç'te PKK ve PYD'ye yönelik algı ve söylemlerdeki kayda değer değişim, Türkiye açısından önemli bir gelişme olarak not edilmiştir. PKK üyeliğinden hüküm giyen sığınmacı Mahmut Tat'ın Türkiye'ye iadesi İsveç'in attığı bir diğer dikkat çekici adım olmuştur.

İsveç, NATO üyelik sürecinde Türkiye'nin PKK/PYD terör örgütlerine karşı mücadelesinde aranan teröristlerin iadesi ve terörle mücadele kanununun çıkarılması yönünde somut adımlar atmak için çaba sarfetmiştir. Türkiye, İsveç'te 1 Ocak 2023'te yürürlüğe giren ve terörle mücadelede daha katı yasaların kabulüne olanak tanıyan anayasa değişikliğinden duyduğu memnuniyeti de ifade etmiştir.

Ancak yakın zamanlarda bu pozitif gelişmeleri gölgede bırakacak bazı politika ve uygulamalar ön plana çıkmaya başlamıştır. 13 Ocak 2023'te PKK yanlıları bir gösteride Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı doğrudan hedef almış, terör örgütü PKK/YPG yandaşları başkent Stockholm'deki belediye binasının önünde Cumhurbaşkanı Erdoğan'a benzetilen bir cansız manken üzerinden ağır saygısızlık ve hakaretlerde bulunmuştur. Üstelik hemen ardından Savcı Lucas Eriksson söz konusu eylemlere dair bir soruşturma başlatılmasına dahi gerek olmadığını açıklamıştır. Savcı tutumunu yine "ifade özgürlüğü" temeline dayandırmış ve bu eylemlerin İsveç yasalarına göre cezalandırılmayacağını ifade etmiştir.⁴

Engel olunmayan bu türden eylemlerin yanı sıra İsveç, mutabakat gereği etkin mücadele kapsamında bazı terör şüphelilerini ya da suçlularını da iade etmekten kaçınmaktadır. Türkiye zaman zaman yaptığı resmi açıklamalarda İsveç'in terör mensuplarını iade etmesi

3 "3 Questions: Talks with Sweden, Finland on NATO Membership", Anadolu Agency, 20 Aralık 2022.

4 "Kimse 'İfade Özgürlüğü' Diye Bizi Kandırmaya Çalışmasın", *Milliyet*, 18 Ocak 2023.

ve bu terör örgütlerinin başkentlerinde ofis açmalarını engellemesi gibi gereklilikleri dile getirmektedir.⁵

Bir nevi siyasi anlamda neredeyse bardağı taşıran son damla 21 Ocak'ta Kur'an-ı Kerim'in yakılması eylemine izin verilmesi olmuştur. Danimarka merkezli ırkçı Sıkı Yön Partisi'nin (Stram Kurs) lideri ve aynı zamanda İsveç vatandaşı olan aşırı sağcı Rasmus Paludan, Türkiye'nin Stockholm Büyükelçiliği yakınlarında, polislin gözetimi altında Kur'an-ı Kerim'i yakma eylemi gerçekleştirmiştir. İsveç hükümetinin tepkisi ise yine cılız kalmış, Başbakan Ulf Kristersson yapılanın "saygısızlık" olduğunu ifade etmekle yetinmiştir.⁶

Aynı gün Kur'an yakılması eyleminden iki saat sonra bu sefer "Hepimiz PKK'yız" pankartları ile terör örgütü yandaşları Türkiye karşıtı bir gösteri düzenlenmiş ve bu gösteri de yine müdahale edilmeyen bir terör gösterisi olarak kayıtlara geçmiştir.

İsveç Dışişleri Bakanı Tobias Billström olayın ardından Twitter hesabından bir paylaşımında bulunarak artık rutin hale gelen "İsveç, geniş kapsamlı bir ifade özgürlüğüne sahiptir" gerekçesini yinelemiştir.⁷ Bu eyleme izin verilirken de ön plana çıkarılan husus bir kez daha ifade özgürlüğü gerekçesi olmuştur.

Bütün bu tutumların bir yandan terör eylemlerine ve dini değerlere saldırı oluşturan eylemlere ortam hazırlaması diğer yandan ise ifade özgürlüğü gibi bir başka temel hakka dayanması hukuken ne derece uygun ya da tutarlıdır? Esasen Avrupada Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) yarım asra dayanan içtihatları ile gelişen ifade özgürlüğü anlayışından İsveç muaf mıdır? Dolayısıyla ifade özgürlüğü İsveç'te başka diğer Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde başka mı anlaşılmalıdır? Tüm bu sorulara hukuken tutarlı bir cevap verebilmek için AİHS ile koruma altına alınan ifade özgürlüğü hakkının nasıl tanımlandığına ve anlaşıldığına bakmak gerekmektedir.

⁵ "İsveç'te Skandal Gösteri! Terör Yandaşları Erdoğan'ı Hedef Aldı! AK Parti'den Sert Tepki: Bu Yapılan Alçaklık...", *Hürriyet*, 12 Ocak 2023.

⁶ "Stockholm'de Kur'an Yakma Eylemi: İsveç Başbakanı, 'Saygısızlık' Olarak Nitelendirdi", *BBC Türkçe*, 21 Ocak 2023.

⁷ "Kur'an-ı Kerim Yakılmasının Ardından İsveç'te PKK Gösterisi", *Voice of America Türkçe*, 22 Ocak 2023.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRI

İsveç'in hükümet düzeyinde yaptığı resmi açıklamalarda çizilmeye çalışılan "sınırsız ifade özgürlüğü" anlayışı gerçek hukuki durumla temelde uyuşmamaktadır. Yapılan açıklamalar hukuken incelendiğinde hukuki bir zemine dayanmaktan ziyade ifade özgürlüğü gibi "sempatik" bir kavram üzerinden siyasi bir yaklaşım oluşturma niyetini göstermektedir.

İsveç ve Türkiye dahil kırk altı Avrupa devletinin taraf olduğu AİHS, söz konusu hakkı 10. maddesinin 1. fıkrasında "ifade özgürlüğü" başlığı altında "Herkes görüşlerini açıklama ve anlatma özgürlüğüne sahiptir" ifadeleri ile tanımlamaktadır.

Bu durumda insanlar istediklerini söyleyebilir ya da ifade edebilirler mi? Öyleyse söyledikleri milyonlarca insana hatta sadece bir kişiye zarar verirse o zaman da ifade özgürlüğü halen savunulmalı mıdır? Bu soruların cevabı da esasen 10. maddede verilmektedir. İfade özgürlüğünü tanımlayan 10. maddenin 2. paragrafı bu hakkın sınırsız olmadığını açıkça dile getirmektedir:

Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler (...) ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

Bu hükümlerin somut olaylara uygulanmasına dair çok sayıda AİHM kararı, "başkalarının şöhret ve haklarının korunması" ölçütünü ön plana çıkaran kararlar vermiştir. Mahkeme; ifade özgürlüğünün, başkalarını ırk, dil, din ya da cinsiyet üzerinden aşağılama hakkı olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda ifade özgürlüğünün sınırını çizerken "orantılılık" ya da "haklar arası denge" (*balancing of rights*) prensiplerini uygulamıştır.⁸

İsveç'te Kur'an-ı Kerim'i yakan söz konusu şahsın Kur'an hakkındaki görüşlerini, inanç sahiplerinin

⁸ "Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights: Freedom of Expression", Council of Europe/European Court of Human Rights, 31 Ağustos 2022, s. 29, www.echr.coe.int/documents/guide_art_10_eng.pdf, (Erişim tarihi: 24 Ocak 2023).

onurlarını kırmadan ifade edebilecek birçok yola sahipken bunu başkalarının hak ve onuruna zarar verecek şekilde yapması açıkça orantısızlık olarak kabul edilmelidir. Nitekim mahkeme din ile ilgili ifadelerde, yorumların aşığılayıcı bir tonda olup olmadığını ve doğrudan inananları hedef alıp almadığını veya kutsal sembollere saldırı teşkil edip etmediğini belirlemenin gerekli olduğu kanaatini taşıdığını ifade etmiştir.⁹

Mahkemenin bu yaklaşımı bağlamında milyarlarca insanın inandığı Kur'an-ı Kerim'i yakmak meşru bir ifade biçimi değildir. Herhangi bir kişinin Kur'an-ı Kerim'e inanmadığını açıklaması ya da eleştirel nitelikli görüşler beyan etmesi ifade özgürlüğü sınırları içerisinde görülebilecekken, Kur'an'ı yakma eylemi söz konusu hak kapmasında kabul edilebilir bir ifade biçimi sayılamaz. Şayet fiili saldırılar bir "ifade biçimi" olarak kabul görmeye başlarsa, o halde Müslümanlar için ibadet yeri olan camilere saldırı hatta camileri yakma eylemleri dahi bir ifade biçimiymiş gibi sunulabilir. Bu da, hiçbir bakış açısı ile meşru sayılamayacak eylemlerdir.

İsveç siyasi ve yargı organlarının bu orantısızlığı hiçe sayması esasen İsveç'in AİHS'in din ve vicdan özgürlüğünü düzenleyen 9. maddesini ve ayrımcılık yasasını düzenleyen 14. maddesini ihlal etmekte, özellikle Müslümanların temel haklarına zarar vermektedir. Dolayısıyla İsveç dışişleri bakanının ya da diğer yetkililerinin İsveç'te "Geniş ifade özgürlüğü alanı vardır" gibi ilk bakışta kulağa hoş gelen ifadeleri esasen ifade özgürlüğü üzerinden diğer temel haklara saldırıların üzerini örtme çabasıdır.

İsveç dahil birçok ülkenin terör örgütü olarak saydığı PKK/PYD yapılanmalarının İsveç'te gerçekleştirdikleri eylemlere sessiz kalınması ile ilgili olarak da AİHM'in açıklayıcı kararları mevcuttur. Bir dava-

9 Bkz. "Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights", s. 103.

da mahkeme "bir terör örgütü kaynaklı yasaklanmış yayınların ve açıklamaların yalnızca mesajın yazarının ve muhatabının niteliği değil, söz konusu yazının içeriği ve yayınlandığı arka planının da dikkate alınarak terör suçunun işlenmesine veya terörün aklanmasına yönelik alenen tahrik tehlikesine yol açtığı" ifade özgürlüğü kapsamında sayılamayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda mahkeme makalenin içeriğinin bölgede şiddeti daha fazla kışkırtabileceğine karar vermiştir.¹⁰

Mahkeme bir başka kararında Fransa'da "Ben bir bombayım, Cihat 11 Eylül'de başladı" yazılı tişört giyen bir şahsa verilen cezanın "ifade özgürlüğünü ihlal etmediği" değerlendirmesinde bulunmuştur. Mahkeme, başvuranın mahkumiyetinin ilgili ve yeterli gerekçelere dayandığını ve yaptırımın izlenen meşru amaçla (kamu düzeninin veya suçun önlenmesi) orantılı olduğunu ve bu nedenle de sözleşmenin 10. maddesinin ihlal edilmediğini tespit etmiştir.¹¹

İsveç'te PKK/YPG terör örgütü yandaşlarının terör propagandası yaptığı eylemlere izin verilmesi açıkça "terör suçunun işlenmesine veya terörün aklanmasına yönelik alenen tahrik tehlikesini" barındırmaktadır. Terör örgütü işaretlerini ve "Hepimiz PKK'yız" türünden söylemleri merkezine alan bu eylemler açıkça terörün ve yasa dışı şiddetin aklanması niteliğine sahiptir. AİHM'in açık içtihadı bu durumların ifade özgürlüğü sınırlarının dışında olduğunu göstermesine rağmen bu eylemlere izin verilmesi ifade özgürlüğü ile açıklanmaz. İsveç'in bu eylemlere ifade özgürlüğü kisvesi ile göz yumması, terör şüphelisi ya da suçlusunu kişileri iade etmeyip ya da yargılamayıp barındırması hukuk dışı siyasi bir tercih niteliğine sahiptir.

10 Bkz. "Guide on Article 10 of the European Convention on Human Rights", s. 96.

11 Z.B. v France Davası Kararı, 2 Eylül 2021.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi